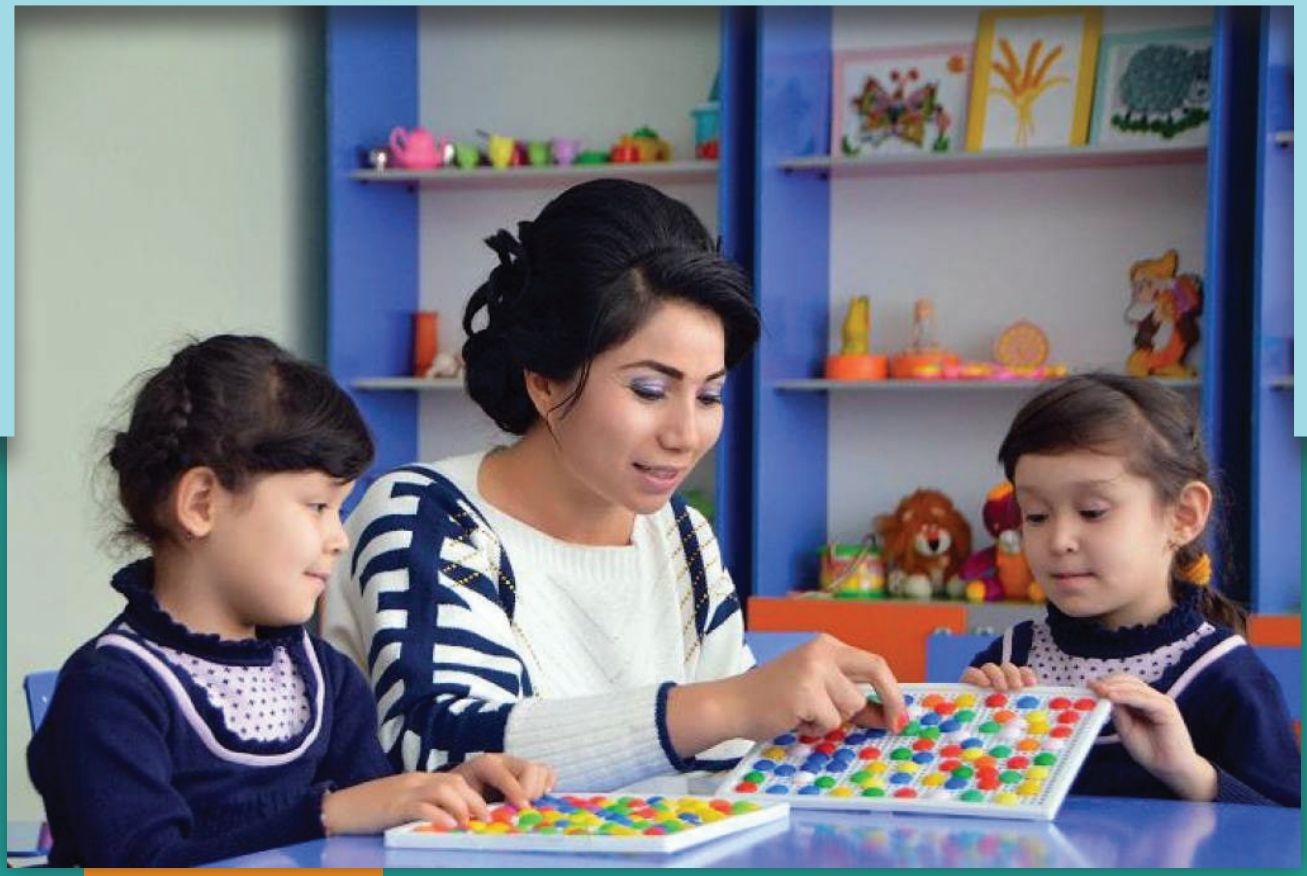
ISSN: 3060-4613

O'zbekiston Milliy Pedagogika Universiteti

№11(2)
2026

13.00.00 Pedagogika fanlari
13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar böyiça)
13.00.03 Maxsus pedagogika
13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport maşğulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohalari va bosqiçlari böyiça)
13.00.07 Ta'limda menejment
13.00.08 Maktabgaça ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
07.00.00 Tarix fanlari
19.00.00 Psixologiya fanlari
01.00.00 Fizika-matematika fanlari
02.00.00 Kimyo fanlari
03.00.00 Biologiya fanlari
09.00.00 Falsafa fanlari
10.00.00 Filologiya fanlari
11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGAÇA VA MAKTAB TA'LİMİ

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslaşgan ilmiy jurnal

MAKTABGAÇA VA MAKTAB TA'LİMİ

Elektron naşr. 244 sahifa,
9-noyabr, 2026-yil.

BOŞ MUHARRIR:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

BOŞ MUHARRIR ÖRINBOSARI:
Aşurov Ramzidin Ramazonoviç – Psixologiya fanlari böyiça falsafa doktori (Phd), dotsent

TAHRIRIYAT KENGAŞI A'ZOLARI
Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Şoumarov Ğ.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirğizboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Karimova E.G. – Sotsiologiya fanlari nomzodi, dotsent
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Şaripov Ş.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Şermuhammadov B.Ş. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qöldoşev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozoğiston)
Rejep Özyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Ça – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Ş. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – "Yangi Özbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM boş muharriri, Özbekiston Respublikasida xizmat körsatgan jurnalist, filologiya fanlari böyiça falsafa doktori (PhD), dotsent
Ğafurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Şomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari böyiça falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Raxmonova Z. A. – filologiya fanlari böyiça falsafa doktori (PhD)
Nematov Ş.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Sayimova D. K. – texnika fanlari bo'yiça falsafa doktori (PhD)
Yuldaşeva F.I. – pedagogika fanlari böyiça falsafa doktori (PhD),dotsent
Yuldaşeva D.B. – filologiya fanlari böyiça falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toşkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Panjiyev M. A. – Qaşqadaryo viloyati Maktabgaça va maktab ta'limi boşqarmasi boşliğining birinçi örinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bölimining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari böyiça falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor öğli – Pedagogika fanlari böyiça falsafa doktori, dotsent

Muassis: "Tadbirkor va işbilarmon" MÇJ
Hamkorlarimiz: Özbekiston Respublikasi Ta'lim va ilm-fan vazirligi,
Özbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:
Ashurov Ramzidin Ramazonovich – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

EDİTORİAL BOARD MEMBERS:
Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician
Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician
Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor
Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan
Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Shermuhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor
Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)
Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)
Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)
Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)
Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)
Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor
Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor
Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers "Yangi O'zbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor
Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)
Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor
Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service
Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor
Rakhmonova Z.A. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor
Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)
Sayimova D. K. – Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences
Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor
Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor
Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics
Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor
Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region
Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences
Vakhobov Anvar Abdusattor oglu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

"Maktabgaça va maktab ta'limi" jurnali Özbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari böyiça falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni çop etiş uçun milliy ilmiy naşrlar röyxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari böyiça: OAK Kengaşi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

• Ekspert kengaşi (29.10.2024-y., №10)

• Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari böyiça: Toşkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

• Ekspert kengaşi (25.05.2025-y., №10)

• Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

"Maktabgaça va maktab ta'limi" jurnali

26.09.2023-yildan

Özbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№C-5669363** reyestr raqami tartibi böyiça röyxatdan ötkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA

Fortepiano ijroçiligida nota öqiş va musiqiy savodxonlikni rivojlantiriş 10
Burxonova Gulrux Umrzakovna

Autizm spektri buzilişi bölgan bolalarni korreksion-pedagogik qöllab-quvvatlaş: individual ehtiyojlar va amaliy yeçimlar 15
Nazokat Abidova Kutbiddinovna

Ixtisoslik fanlarini öqitişda işlab çiqariş va ta'lim integratsiyasini taşkil etişning nazariy asoslari 20
Kurbanov Aziz Teshavoyeviç

Jazoni ötab qaytgan onalar reintegratsiyasida onalik identifikatsiyasi va ota-ona–farzand munosabatlarini tiklaşning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari 25
Samatova Dilrabo Yusufovna

Nutqiy va nutqiy bölmagan tovuşlarni idrok etişni rivojlantiruvçi öyin texnologiyalari 30
I. S. Xamrayeva, Nuriddinova Muxayyo Işxodjayevna

Umumiy örta va professional ta'lim tizimida ösmirlar deviant xulq-atvorining profilaktikasida psixolog va pedagoglar hamkorligi 35
Sulaymanova Dildora Kodirovna, Hamidova Volida Utkirjon qizi, Nigora Axmedova

Bölajak öqituvçilarning kasbiy mahoratini rivojlantirişda innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalaniş 40
Xolbayeva Dildora Azizovna

Katta maktabgaça yoşdagi bolalar nutqini rivojlantirişda xorijiy tajriba asosida mnemonik jadvallardan foydalaniş samaradorligi 46
Abdulazizova Kamolaxon Abdurazzoq qizi

Innovatsion yondaşuv asosida bölajak öqituvçilarning huquqiy madaniyatini rivojlantiriş 51
Muxamadiyev Dilşod Aslitdinoviç

Dialektal frazemalarning uslubiy böyoqdorligi va ekspressiv-baholaş xususiyatlarining qiyosiy-statistik tahlili 55
Norqobilova Zarifa Axatullayevna

Гендерная специфика опосредующей роли интернет-зависимости во взаимосвязи сравнения внешности и самооценки у студентов 59
Багдасарова Д. Л.

Globallaşuv şaroitida ijtimoiy himoya terminologiyasining transformatsiyasi va uni milliy termin şaklida takomillaştiriş muammolari 63
Elmirzayeva Maftuna Dösmurod qizi

Taom va ovqatlaniş leksikasining lingvomadaniy xususiyatlari (ingliz va özbek tillarida) 68
Qöyliyeva Guliza Alişer qizi

Okkazional frazeologik birliklarning qiyosiy tahlili ingliz va özbek tillarida 73
Fayzullayeva Malika Jamshid qizi

Pedagogik muloqot uslublarining maktabgaça yoşdagi bolalar biliş jarayonlariga ta'siri 78
Qodirova Malikaxon Kaxramonovna

Pedagogik oliy ta'limda xotin-qizlarning intellektual va kasbiy salohiyatini rivojlantirişda mentorlik texnologiyalarining imkoniyatlari 83
Yakubova Dinora Isakovna

Bölajak boşlanğiç sinf öqituvçilarining ona tili ta'limini loyihalaş könikmasi: mazmuni va tarkibiy qismlari 89
Malikova Dilrabo Ravshan qizi

Oilaviy zöravonlikning ijtimoiy sabablari va psixologik oqibatlari 95
Dumarova Gulfira Kozimbekovna

Çiziqli tenglamalar sistemasini öqitişda fanlararo integratsiyaning didaktik imkoniyatlari 99
Bozorova O'g'iloy Hikmat qizi, Husanova Diyora Otabek qizi

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Psixik kamol topişi vaqtinça töxtab qolgan bolalarga xos bölgan xususiyatlar va ular bilan korreksion işlar 104
Berdiyeva Lobar Norkabulovna

8-sinf biologiya darslarida "Ixtisoslaşgan hujayralar va özak hujayralar" mavzusini öqitişning ilmiy-metodik asoslari
Rahmanova Nargiza Turgunovna

Ingliz va özbek tillarida nominativ-ekspressiv frazeologizmlarning lingvo-kulturologik tadqiqi va ularni STEM ta'limi bilan integratsiyalaş imkoniyatlari 110
Bahromov Javoxir Rustam öğli

Musiqiy ta'lim yönalişi talabalarini öqitişda an'anaviy ijroçilik san'ati namunalarining örni 114
Dilşodjon Toşaliyev

Geografiya fanining zamonaviy öquv-metodik majmuasini takomillaştirişda xorijiy tajribalarning örni 117
Ismatov J. A.

Bölajak pedagoglarni öquvçilarda soğlom turmuş tarzini şakllantirişga örgatiş metodikasini takomillaştiriş... 123
Isokova Sevara Abdumannonovna

Kiçik maktab yoşidagi öquvçilarda tabiatni anglaş könikmalarini rivojlantirişning psixologik-pedagogik şartlari 129
Karimova Sevara Şaxriddin qizi

Ösmirlarning özini anglash va özini boshqarish könikmalarini rivojlantirishda öqituvchining kasbiy refleksiyasi 134
Qambarali Baxramoviç Djörayev

Bölajak öqituvçilarda emotsional intellekt va kasbiy refleksiyani şakllantirişda narrativ texnologiyalarning örni 139
Sadiyeva Şaxnoza Xusanovna

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ijtimoiy kollaboratsiyani yölga qöyishdagi xalqaro tajribalar (ota-ona va MTT hamkorligi misolida) 145
Tojimirzayeva Buzulayxo Maxammad qizi

Didaktik drama vositasida bölajak öqituvçilarda kasbiy refleksiya va pedagogik taktni şakllantiriş 149
Xolbayeva Dildora Azizovna

Ta'limda robototexnika va sun'iy intellektni joriy etişning pedagogik imkoniyatlari 155
Mahmudov Ilxom Baxrom öğli

Nostandart masalalarni trigonometrik usullar yordamida yeçiş 162
Mambetkarimov Bayniyaz Meyrmanoviç, Saparova Aynura Arslanbay qizi

Oila va ta'lim muassasasi hamkorligida talaba qizlarni mustaqil hayotga va oilaviy munosabatlarga tayyorlaş mexanizmlari 168
Vaxabova Nasiba Abdulxamidovna

Maktabgaça yoşdagi bolalarda kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirişda raqamli texnologiyalardan foydalaniş 172
Hasanova Sitora Otabekovna

Teacher-Guided Artificial Intelligence for Diagnosing and Correcting Students' Mathematical Errors in Grades 5–9 177
Gasimov Emil Emin

Integratıv yondaşuv asosıda texnologıya fanını öqıtış metodık ta'mınotını takomıllaştırışnıng dıdaktık asosları 183
Andaqulova Farzona Xayrulla qizi

Team Point System and Student Engagement 189
Dilbar Khasanova

Tarbiyaçilar faoliyatidagi kasbiy çeklovlarni yengiş va ularning mahoratini oşiriş metodikasi 194
Umarova Sarvinoz Akbarovna

"Ilk qadam" dasturining kognitiv rivojlaniş sohasi böyiça natijalarini baholaş vositalarini işlab çiqiş va sinovdan ötkaziş 197
S. K. Mamadaliyeva

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Oilaviy munosabatlarning ösmirlarda özini baholaş va şaxsiy mustaqillik şakllanişiga ta'siri 200
L. E. Izaitullayeva, Mamedov Jahongir Azerovich

Профессионально ориентированное обучение русскому языку студентов-экономистов в вузах Узбекистана 207
Киличева Феруза Бешимовна

Sport turizmi faoliyatida motivatsiya, ijtimoiy faollik va kasbiy refleksiyani rivojlantiriş yöllari 212
Dustov Jonibek Amriddinoviç

Sun'iy intellekt orqali talabalarda tanqidiy fikrlaşni rivojlantirişning pedagogik imkoniyatlari 217
Sodiqova Dilfuza Ropijonovna

Bölajak pedagoglarda zöravonliksiz muloqot könikmalarini rivojlantirişning pedagogik mexanizmlari 221
Sultanova Nilufar Raxmatullayevna

Методологические основы госпитальной педагогики как направления современной педагогической науки 227
Хакимова Гульшода Абдусаламовна, Чолокова Камилла Алексеевна

Maktabgaça ta'lim tizimida zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanişning pedagogik imkoniyatlari 233
Umarova Feruzabonu Bobir qizi, Aliyeva Marjona Yusuf qizi

Maktabgaça yoşdagi bolalar ta'lim-tarbiyasini taşkil etişda kompleks faoliyatlarda tarbiyalaş tizimiga qöyilgan zamonaviy talablar 239
Nazarkulova Laylo Saidjon qizi

UMUMIY ÖRTA VA PROFESSIONAL TA'LIM TIZIMIDA ÖSMIRLAR DEVIANT XULQ-ATVORINING PROFILAKTIKASIDA PSIXOLOG VA PEDAGOGLAR HAMKORLIGI

Sulaymanova Dildora Kodirovna
Psixologiya fanlari böyiça falsafa doktori (PhD)

Hamidova Volida Utkirjon qizi
Jomboy tumani 3-son texnikumi psixologi

Nigora Axmedova
ISFT instituti Samarqand filiali 2-kurs magistranti

Annotatsiya: Maqolada umumiy örta va professional ta'lim muassasalarida ösmirlar deviant xulq-atvorining profilaktikasini taşkil etişda amaliyotçi psixologlar, pedagoglar hamda ta'lim muassasasi ma'muriyati hamkorligining nazariy va taşkiliy asoslari tahlil qilinadi. Ösmirlik davrining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari, ta'lim bosqiçlari almaşinuvi jarayonida yuzaga kelişi mumkin bölgan moslaşuv qiyinçiliklari, agressiv xatti-harakatlar, ijtimoiy çekiniş va raqamli muhitdan muammoli foydalaniş xavflari yoritiladi. Mavzuga oid ilmiy adabiyotlar hamda xalqaro taşkilotlarning tavsiyalari asosida profilaktikaning tizimli, köp darajali va uzluksiz yondaşuvi asoslanadi. Maktabdan professional ta'lim muassasasiga ötiş davrida psixologik-pedagogik kuzatuvning davomiyligini ta'minlaş, xavf omillarini erta aniql aş, öquvçini qöllab-quvvatlovçi muhit yaratiş va zarur hollarda tegşli mutaxassislarga yönaltiriş mexanizmlari taklif etiladi. Maqolada muassasalararo hamkorlikning taşkiliy modeli işlab çiqilib, uning bosqiçlari, iştirokçilari va funksional vazifalari tavsiflanadi. Taklif etilgan yondaşuv empirik samaradorligi isbotlangan tajriba natijasi sifatida emas, balki ilmiy manbalar tahliliga tayangan konseptual-amaliy model sifatida taqdim etiladi.

Kalit sözlar: deviant xulq-atvor, ösmirlik davri, profilaktika, maktab psixologi, professional ta'lim, pedagogik hamkorlik, psixologik moslaşuv, raqamli muhit.

Abstract: This article examines the theoretical and organizational foundations of cooperation among school psychologists, teachers and educational administrators in preventing adolescent problem behaviour across general secondary and vocational education. It discusses the psychosocial characteristics of adolescence, adjustment challenges during transitions between educational stages, aggressive behaviour, social withdrawal and risks associated with problematic use of digital environments. Drawing on scholarly literature and guidance from international organizations, the article argues for a systemic, multi-level and continuous approach to prevention. It proposes mechanisms for early identification of risk factors, continuity of psychosocial support when learners move from school to vocational institutions, the development of supportive educational environments and referral to qualified specialists when needed. A conceptual model of cooperation is presented, outlining its stages, participants and functional responsibilities. The model is offered as a theoretically grounded practical framework; it is not presented as an experimentally validated intervention.

Key words: adolescent problem behaviour, prevention, school psychologist, vocational education, teacher collaboration, psychosocial adjustment, digital environment, school mental health.

Аннотация: В статье анализируются теоретические и организационные основы взаимодействия практических психологов, педагогов и администрации образовательных учреждений в профилактике девиантного поведения подростков в системе общего среднего и профессионального образования. Рассматриваются социально-психологические особенности подросткового возраста, трудности адаптации при переходе между ступенями образования, агрессивное поведение, социальная изоляция и риски проблемного использования цифровой среды. На основе анализа научной литературы и рекомендаций международных организаций обосновывается необходимость системного, многоуровневого и непрерывного подхода к профилактике. Предлагаются механизмы раннего выявления факторов риска, преемственности психолого-педагогического сопровождения при переходе из школы в профессиональное образовательное учреждение, формирования поддерживающей образовательной среды и направления подростков к профильным специалистам при наличии соответствующих показаний. Представлена концептуальная модель межведомственного и межинституционального взаимодействия с описанием этапов, участников и их функциональных задач. Модель рассматривается как теоретически обоснованное практическое предложение, а не как результат экспериментально подтверждённой оценки эффективности.

Ключевые слова: девиантное поведение, подростковый возраст, профилактика, школьный психолог, профессиональное образование, педагогическое взаимодействие, психологическая адаптация, цифровая среда.

KIRIŞ

Ta'lim tizimining uzluksizligi faqat öquv dasturlari va ta'lim standartlarining izçilligi bilan emas, balki ta'lim oluvçining şaxsiy rivojlanişi, ijtimoiy moslaşuvi va psixologik farovonligini qöllab-quvvatlaş mexanizmlarining davomiyligi bilan ham belgilanadi. Ayniqsa, umumiy örta ta'lim maktabidan professional ta'lim muassasasiga ötiş ösmir hayotida yangi ijtimoiy muhit, ta'lim talablari, pedagogik munosabatlar va tengdoşlar guruhiga moslaşiş zaruratini yuzaga keltiradi.

Ösmirlik davrida özligini anglaş, mustaqillikka intiliş, tengdoşlar tomonidan qabul qilinişga ehtiyoj va hissiy boşqaruv könikmalarining rivojlanişi bir vaqtda keçadi. Şu bois xulq-atvordagi ayrim özgarişlarni darhol "deviantlik" deb baholaş ilmiy va pedagogik jihatdan töğri emas. Muayyan xatti-harakatning davomiyligi, takrorlanişi, ijtimoiy munosabatlarga va ta'lim jarayoniga ta'siri, şuningdek, uning yuzaga keliş şaroitlari kompleks örganilişi lozim.

Jahon soğliqni saqlaş taşkiloti maktab muhitini öquvçilarning ijtimoiy-emotsional könikmalari, özini boşqariş va hayotiy barqarorligini rivojlantirişda muhim omil sifatida körsatadi [1].

UNESCO, UNICEF va JSSTning 2026-yilda e'lon qilingan qöllanmasida ham öqituvçilarning xavfsiz va inklyuziv sinf muhitini yaratişi, ijobiy munosabatlarni mustahkamlaşi, ruhiy qiyinçiliklarning dastlabki belgilarini payqaşi va öquvçini tegşli yordamga yönaltirişi zarurligi ta'kidlanadi [2].

Şu nuqtayi nazardan, ösmirlar deviant xulq-atvorining profilaktikasi faqat maktab yoki texnikum psixologining individual faoliyati bilan çeklanmasligi kerak. U pedagoglar, ota-onalar, ta'lim muassasasi rahbariyati va zarur hollarda soğliqni saqlaş hamda ijtimoiy xizmatlar örtasidagi muvofiqlaştirilgan hamkorlikni talab qiladi.

Tadqiqotning maqsadi - umumiy örta va professional ta'lim muassasalarida ösmirlar deviant xulq-atvorining profilaktikasida psixolog va pedagoglar hamkorligining nazariy asoslarini tahlil qiliş hamda ta'lim bosqiçlari örtasidagi uzviylikni ta'minlaşga qaratilgan konseptual taşkiliy modelni taklif etiş.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR ŞARHI

Deviant xulq-atvor şaxs xatti-harakatlarining muayyan ijtimoiy me'yorlar va kutilmalardan çetga çiqişi bilan boğliq murakkab hodisa bölib, uni faqat individual xususiyatlar bilan izohlaş yetarli emas. Xulq-atvorga oilaviy munosabatlar, tengdoşlar guruhi, ta'lim muhiti, ijtimoiy-iqtisodiy şaroit va şaxsning psixologik resurslari özaro ta'sir körsatadi. Şu sababli profilaktika individual, oilaviy, guruhiy va institutsional darajalarni qamrab olişi zarur.

L.S. Vygotskiyning madaniy-tarixiy yondaşuvida şaxs rivojlanişi ijtimoiy munosabatlar va hamkorlikdagi faoliyat bilan uzviy boğliq holda talqin etiladi [3]. Mazkur yondaşuv ta'lim muassasasida öquvçini qöllab-quvvatlovçi kattalar va tengdoşlar muhitining ahamiyatini tuşuntirişga imkon beradi.

A.E. Liçko ösmirlik davrida xarakter aksentuatsiyalari va xulq-atvor reaksiyalarining özига xos jihatlarini tahlil qilgan [4]. Uning qaraşlari ösmir xulqidagi özgarişlarni yoş davri xususiyatlari va individual farqlarni hisobga olgan holda baholaş zarurligini körsatadi.

Y.A. Kleyberg deviant xulq-atvorni ijtimoiy-psixologik jihatdan örganib, uning namoyon bölişi va profilaktikasida ijtimoiy muhit omillariga e'tibor qaratadi [5]. Uşbu nazariy qaraşlar profilaktik işlarni jazolaş yoki tamğalaşga emas, balki xavf omillarini kamaytiriş, ijobiy ijtimoiy aloqalarni kuçaytiriş va konstruktiv xulq şakllarini rivojlantirişga yönaltiriş lozimligini anglatadi.

JSSTning maktab salomatligi xizmatlariga oid qöllanmasi ta'lim va soğliqni saqlaş tizimlari hamkorligini öquvçilar farovonligini qöllab-quvvatlaşning muhim şarti sifatida körsatadi [1]. Şuningdek, ösmirlar ruhiy salomatligini mustahkamlaş böyiça xalqaro tavsiyalar profilaktikani faqat muammo yuzaga kelgandan keyingi çoralar

MAKTABGAÇA PRE-SCHOOL ДОШКОЛЬНОЕ

bilan çeklamasdan, xavfsiz muhit, hayotiy könikmalar va yordamga murojaat qiliş imkoniyatlarini rivojlantirişni nazarda tutadi [6].

Raqamli texnologiyalardan foydalaniş masalasida "rendering" atamasini virtual qaramlik yoki real hayotdan uziliş ma'nosida işlatiş ilmiy terminologik jihatdan asosli emas. Şu sababli maqolada mazkur noaniq atama örniga "raqamli muhitdan muammoli foydalaniş" va "internetdan nazoratsiz yoki me'yoridan ortiq foydalaniş" iboralari qöllanadi. Bu holatlar alohida klinik taşxis sifatida emas, balki öquvçining uyqusi, öqişi, oilaviy va tengdoşlar bilan munosabatlariga salbiy ta'sir körsatişi mumkin bölgan xulqiy xavf omillari sifatida körib çiqiladi.

Adabiyotlar tahlili şuni körsatadiki, ösmirlar xulq-atvoridagi muammolarni samarali profilaktika qiliş uçun psixologik xizmat va pedagogik faoliyat örtasida aniq vazifalar taqsimoti, axborot almaşinuvi, maxfiylikka rioya qiliş hamda ta'lim bosqiçlari almaşganda kuzatuvning uzluksizligini ta'minlaş muhim. Maktabdan professional ta'limga ötiş kontekstida aynan şu taşkiliy uzviylik maqolaning asosiy muammosi sifatida belgilanadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqola nazariy-tahliliy va konseptual-amaliy xarakterga ega. Tadqiqotning metodologik asosini tizimli yondaşuv, ijtimoiy-pedagogik yondaşuv, şaxsga yönaltirilgan yondaşuv hamda ta'limda uzviylik tamoyili taşkil etadi. Tizimli yondaşuv ösmir xulq-atvoriga ta'sir qiluvçi omillarni özaro boğliq holda körib çiqiş, ijtimoiy-pedagogik yondaşuv esa ta'lim muassasasi, oila va ijtimoiy muhit hamkorligini tahlil qiliş imkonini beradi.

Maqolani tayyorlaşda ilmiy adabiyotlarni nazariy tahlil qiliş, qiyosiy tahlil, umumlaştiriş, pedagogik modellaştiriş va funksional tahlil metodlaridan foydalanildi. Xalqaro taşkilotlarning maktab salomatligi va ta'lim muhitida ruhiy farovonlikni qöllab-quvvatlaşga oid tavsiyalari ham tahlil manbasi sifatida olindi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Ösmirlar xulq-atvoridagi xavfli özgarişlar odatda birgina sabab bilan yuzaga kelmaydi. Oiladagi nizolar, tengdoşlar tomonidan rad etiliş, zöravonlik yoki kamsitiş tajribasi, öqişdagi qiyinçiliklar, hissiy zöriqiş, ijtimoiy yakkalaniş va raqamli muhitdan muammoli foydalaniş bir-birini kuçaytirişi mumkin. Biroq uşbu omillarning mavjudligi muqarrar ravişda deviant xulq-atvorga olib keladi, deb bölmaydi. Himoya omillari – işonçli katta bilan munosabat, maktabga mansublik hissi, ijobiy tengdoşlar aloqasi, özini boşqariş va yordam söraş könikmalari - xavfni kamaytirişi mumkin.

Profilaktik işlarning birinçi yönalişi universal profilaktika bölib, u barça öquvçilar uçun xavfsiz va hurmatga asoslangan ta'lim muhitini yaratişni nazarda tutadi. Bunga sinfdagi ijobiy psixologik iqlim, zöravonlik va kamsitişga nisbatan murosasiz munosabat, ijtimoiy-emotsional könikmalarni rivojlantiriş, soğlom raqamli odatlarni şakllantiriş hamda ota-onalar bilan muntazam muloqot kiradi.

Ikkinçi yönaliş - tanlab olinadigan profilaktika. U xulq-atvorida xavf belgilari kuzatilayotgan, moslaşişda qiynalayotgan yoki ijtimoiy qöllab-quvvatlaşga ehtiyoji yuqori bölgan öquvçilar bilan olib boriladi. Bunda psixolog individual suhbat, kuzatuv va tegşli metodikalardan foydalanişi mumkin. Metodika tanlaşda uning yoşga mosligi, validligi, işonçliligi va qöllaş böyiça yöriqnomasi hisobga olinişi şart.

Uçinçi yönaliş - individual va mutaxassislararo yordam. Özига zarar yetkaziş xavfi, suitsidal fikrlar, zöravonlik yoki jiddiy ruhiy iztirob alomatlari aniqlanganda pedagog yoki psixolog mustaqil ravişda klinik taşxis qöymasligi kerak. Bunday vaziyatda muassasaning xavfsizlik protokoli asosida öquvçini malakali tibbiy yoki ruhiy salomatlik mutaxassisiga yönaltiriş, xavfsizlikni ta'minlaş va qonunçilik hamda kasbiy me'yorlarga muvofiq ota-ona yoki qonuniy vakil bilan işlaş zarur. Bevosita xavf mavjud bölsa, şoşilinç yordam xizmatlariga murojaat qilinadi.

Maktabdan texnikumga ötiş jarayonida öquvçi avvalgi ijtimoiy aloqalarining bir qismini yöqotişi, yangi guruhga qoşilişi, kasbiy yönaliş böyiça talablar bilan tanişişi va mustaqillik darajasini oşirişi mumkin. Şu davrda moslaşuvni qöllab-quvvatlaş uçun ikki muassasa örtasida pedagogik uzviylikni ta'minlaş maqsadga muvofiq. Biroq öquvçining psixologik ma'lumotlarini bir muassasadan boşqasiga avtomatik va çeklanmagan tarzda uzatiş mumkin emas. Ma'lumot almaşinuvi qonuniy asos, maxfiylik, maqsadga muvofiqlik va zarur minimum tamoyillariga rioya qilgan holda taşkil etilişi kerak.

Hamkorlikning mazmuni öquvçiga "xavf guruhi" yorliğini qöyişdan iborat bölmasligi lozim. Aksinça, öquvçining ehtiyojlari, kuçli tomonlari, moslaşuv resurslari va unga zarur yordam şakllarini aniql aş ustuvor bölişi kerak. Psixologik-pedagogik tavsiyalar stigmatizatsiya keltirib çiqarmaydigan, maxfiylikni saqlaydigan va faqat tegşli mas'ul xodimlar foydalanadigan şaklda rasmiylaştiriladi.

Tahlil natijasida maktab va professional ta'lim muassasalarida ösmirlar deviant xulq-atvori profilaktikasini muvofiqlaştirişga qaratilgan üç bosqiçli konseptual model taklif etiladi. Modelning maqsadi - öquvçining ta'lim bosqiçlari almaşinuvi davrida psixologik-pedagogik qöllab-quvvatlaş uzluksizligini ta'minlaş, xavf omillarini erta aniql aş va himoya omillarini kuçaytiriş (1-jadval).

1-jadval: **Umumiy örta va professional ta'lim muassasalarida profilaktik hamkorlikning konseptual modeli**[1]

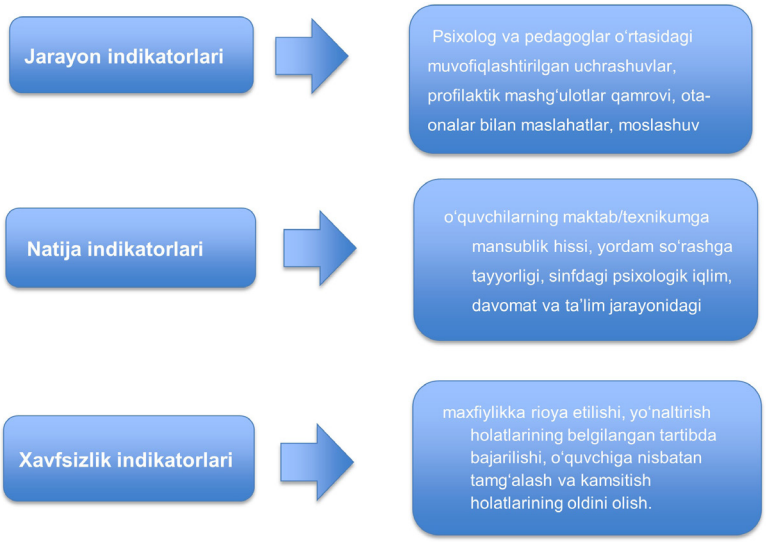
Bosqiç	Psixolog faoliyati	Pedagog va ma'muriyat faoliyati	Kutiladigan taşkiliy natija
I. Maktab bosqiçi: universal va erta profilaktika	Öquvçilarning moslaşuvi va emotsional holatini kuzatiş; zarur holatlarda individual suhbat va psixologik maslahat; xavf belgilarini mutaxassislik doirasida baholaş; pedagog va ota-onalarga tavsiyalar beriş.	Sinfda xavfsiz va qöllab-quvvatlovçi muhit yaratiş; kamsitiş va zöravonlikning oldini oliş; xulqdagi barqaror özgarişlarni psixologga yetkaziş; ota-onalar bilan hamkorlik.	Xavf omillarini erta payqaş va öquvçining himoya resurslarini kuçaytiriş.
II. Ötiş bosqiçi: uzviylik va muvofiqlaştiriş	Öquvçining keyingi ta'lim muhitiga moslaşuvi uçun zarur tavsiyalarni qonuniy asos va maxfiylik talablariga rioya qilgan holda tayyorlaş; zarur hollarda mas'ul mutaxassislar bilan aloqa örnatiş.	Qabul qiluvçi muassasada moslaşuv uçun mas'ul xodimni belgilaş; yangi öquvçilarni kutib oliş va yönaltiriş tadbirlarini taşkil etiş; maxfiy ma'lumotlar bilan işlaş tartibini belgilaş.	Psixologik-pedagogik yordamning uzluksizligi va ma'lumot almaşinuvida mas'uliyatni ta'minlaş.
III. Professional ta'lim bosqiçi: moslaşuv va qöllab-quvvatlaş	Moslaşuv qiyinçiliklarini aniql aş; individual va guruhiy maslahatlar; ijtimoiy çekiniş yoki ruhiy iztirob belgilari bölsa, tegşli xizmatlarga yönaltiriş.	Ustoz-şogird munosabatlarini rivojlantiriş; kasbiy tögaraklar, jamoaviy loyihalar va ijobiy tengdoşlar faoliyatiga jalb etiş; davomat va öqişdagi özgarişlarni kuzatiş.	Yangi ta'lim muhitiga moslaşiş, mansublik hissi va ijtimoiy qöllab-quvvatlaşni kuçaytiriş.

Modelning samarali işlaşi uçun har bir bosqiçda mas'ul şaxslar, aloqa kanallari, murojaat qiliş tartibi va qayta aloqa mexanizmi belgilanişi zarur. Hamkorlik yiğilişlari öquvçining şaxsiy hayotiga oid ma'lumotlarni ommaviy muhokama qiliş şaklida emas, balki pedagogik vazifalarni muvofiqlaştiriş va zarur yordamni taşkil etiş şaklida ötkazilişi lozim.

Ijtimoiy-pedagogik loyihalar, jamoaviy topşiriqlar, sport va ijodiy tögaraklar, tengdoşlar mentorligi hamda kasbiy yönaltiriş tadbirlari öquvçilarning ijtimoiy aloqalarini kengaytirişi va ta'lim muassasasiga mansublik hissini kuçaytirişi mumkin. Bunday faoliyatlar profilaktikaning yagona vositasi sifatida emas, balki psixologik xizmat, pedagogik qöllab-quvvatlaş va zarur mutaxassis yordamini töldiruvçi omil sifatida qaralişi kerak.

Raqamli muhit bilan boğliq profilaktik işlar taqiql aş yoki jazolaşga emas, balki raqamli savodxonlik, vaqtni boşqariş, onlayn xavfsizlik, kiberzöravonlikni taniş va yordam söraş könikmalarini rivojlantirişga qaratilişi maqsadga muvofiq. Öquvçining internetdan foydalaniş odatlari uning kundalik faoliyati va farovonligiga ta'siri bilan birgalikda baholanadi.

Taklif etilgan modelni amaliyotga joriy etiş rejalaştirilganda uning natijadorligini oldindan belgilangan indikatorlar orqali baholaş lozim. Bunda faqat deviant xulq-atvor holatlari soniga tayaniş yetarli emas, çunki qayd etilgan holatlar sonining ortişi aniqlaş va murojaat qiliş tizimi yaxşilanganini ham anglatişi mumkin. Şu sababli jarayon, natija va xavfsizlik indikatorlarini birgalikda qöllaş tavsiya etiladi (1-rasm).

1-rasm: **Psixologik-pedagogik faoliyat samaradorligini baholaş indikatorlari tizimi**

1 Muallif tomonidan ishlab chiqilgan

Agar modelning empirik samaradorligini tekşiriş közda tutilsa, tadqiqot boşlanişidan oldin tanlanma hajmi, iştirokçilarni jalb qiliş mezonlari, ölçov vositalari, boşlanğiç va yakuniy baholaş tartibi, ma'lumotlarni tahlil qiliş usullari hamda voyaga yetmaganlar iştirokidagi tadqiqot uçun zarur etik ruxsat va rozilik tartiblari aniql aştiril işi kerak.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Ötkazilgan nazariy-tahliliy örganiş asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

1. Ösmirlar deviant xulq-atvorining profilaktikasi individual psixologik iş bilan çeklanmaydi; u ta'lim muassasasi, oila va zarur hollarda tegşli ijtimoiy hamda tibbiy xizmatlar hamkorligiga asoslangan tizimli jarayon bölişi kerak.
2. Umumiy örta ta'limdan professional ta'limga ötiş davrida psixologik-pedagogik qöllab-quvvatlaş uzviyligini ta'minlaş öquvçining moslaşuv resurslarini kuçaytirişga xizmat qilişi mumkin.
3. Psixolog va pedagoglarning vazifalari aniq farqlanişi lozim: pedagog kundalik ta'lim muhitidagi özgarişlarni kuzatadi va qöllab-quvvatlaydi, psixolog esa kasbiy vakolati doirasida psixologik baholaş, maslahat va yönaltiriş işlarini amalga oşiradi.
4. Öquvçi haqidagi psixologik ma'lumotlarni ta'lim muassasalari örtasida almaşişda maxfiylik, qonuniylik va zarur minimum tamoyillariga rioya qiliş şart. "Xavf guruhi" yorliği öquvçini tamğalaş vositasiga aylanmasligi kerak.
5. Raqamli muhitdan muammoli foydalaniş, agressiv xatti-harakatlar va suitsidal xavf bir xil hodisa emas. Ularni farqlaş, har biriga mos profilaktika va zarur hollarda malakali mutaxassis yordamini taşkil etiş talab etiladi.
6. Taklif etilgan üç bosqiçli model nazariy jihatdan asoslangan taşkiliy yeçim sifatida qaraladi. Uning amaliy samaradorligi keyingi empirik tadqiqotlarda aniq indikatorlar va etik me'yorlarga rioya qilgan holda tekşirilişi lozim.

Amaliy tavsiya sifatida umumiy örta va professional ta'lim muassasalarida psixologik-pedagogik hamkorlik böyiça içki reglament işlab çiqiş; yangi qabul qilingan öquvçilar uçun moslaşuv dasturini joriy etiş; pedagoglar uçun ruhiy iztirobning dastlabki belgilarini taniş böyiça malaka oşiriş maşğulotlarini taşkil etiş; ota-onalar bilan muntazam profilaktik muloqot olib boriş; xavfli vaziyatlarda mutaxassisga yönaltiriş algoritmini belgilaş tavsiya etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar röyxati:

1. World Health Organization. (2021). WHO guideline on school health services. Geneva: World Health Organization. https://www.who.int/publications/i/item/9789240029392
2. UNESCO, UNICEF, & World Health Organization. (2026). Teaching with care: A practical guide for teachers to support mental health and well-being in schools. UNESCO. https://www.unesco.org/en/articles/teaching-care-practical-guide-teachers-support-mental-health-and-well-being-schools
3. Vygotsky, L. S. (1978). Mind in society: The development of higher psychological processes. Harvard University Press.
4. Личко, А. Е. (1983). Психопатии и акцентуации характера у подростков. Ленинград: Медицина.
5. Клейберг, Ю. А. (2017). Психология девиантного поведения. Москва: Юрайт.
6. World Health Organization. (2021). Helping adolescents thrive toolkit: Strategies to promote and protect adolescent mental health and reduce self-harm and other risk behaviours. Geneva: World Health Organization.
7. Özbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi "Ta'lim töğrisida"gi ÖRQ-637-son[2] Qonuni.

2 https://lex.uz/en/docs/-8569942

13.00.00 Pedagogika fanlari
13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta’limotlar tarixi
13.00.02 Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar böyiça)
13.00.03 Maxsus pedagogika
13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport maşğulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05 Kasb-hunar ta’limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06 Elektron ta’lim nazariyasi va metodikasi (ta’lim sohalari va bosqiçlari böyiça)
13.00.07 Ta’limda menejment
13.00.08 Maktabgaça ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
07.00.00 Tarix fanlari
19.00.00 Psixologiya fanlari
01.00.00 Fizika-matematika fanlari
02.00.00 Kimyo fanlari
03.00.00 Biologiya fanlari
09.00.00 Falsafa fanlari
10.00.00 Filologiya fanlari
11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGAÇA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Aşurov
Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov
Musahhih: Alibek Zokirov
Sahifalovçi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №11(2)

© Materiallar köçirib bosilganda "Maktabgaça va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida körsatilişi şart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgaça va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan Özbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C–5669363 reyestr raqami tartibi böyiça röyxatdan ötkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toşkent şahar, Yunusobod tumani 19-mavze, 17-uy.